

Oikeusministeriölle

Viite: Lausuntopyyntö 27.6.2016, OM 8/021/2015.

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto työryhmän mietinnöstä ”Rikoksen uhrien tiedonsaannin edistäminen”, Työryhmän ehdotus (Mietintöjä ja lausuntoja 23/2016)

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi työryhmän mietintöä lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Työryhmän ehdotuksen keskeinen sisältö

Oikeusministeriön asettaman työryhmän tehtävänä on ollut edistää uhridirektiivin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta) mukaisen rikoksen uhrin tiedonsaantioikeuden toteutumista. Työryhmä on tarkastellut mietinnössään kehittämistarpeita pitäen lähtökohdiana säädöksiin vahvistettujen uhrin tiedonsaantioikeuksia ja viranomaisten velvoitteita. Raporttiin on koottu keskeiset direktiivin artikkelit ja niiden täytäntöönpanoa tukevat suositukset sekä kansallinen lainsäädäntö. Raportti sisältää työryhmän ehdotuksen siitä, miten uhreille kohdennettavaa viranomaisviestintää tulisi käytännössä kehittää.

Lapsiasiavaltuutetun kommentit työryhmän ehdotuksista

Työryhmän selvitys on selkeä ja hyvin valmisteltu kokonaisuus viranomaisviestinnän kehittämistä. Selvityksessä on tuotu esiin myös uhridirektiivin vaatimukset lapsiuhrien osalta yleisellä tasolla. Lapsiasiavaltuutettu esittää seuraavassa muutamia kommentteja työryhmän ehdotuksiin erityisesti lapsille kohdistettavan viranomaisviestinnän näkökulmasta.

On tärkeää, että kaikkien ehdotusten täytäntöönpanossa huomioidaan lapset erityisenä ryhmänä. Tiedottamisen tulee olla lapsiystävällistä huomioiden kehitystasoltaan ja iältään erilaiset lapset. Huolimatta siitä, onko lapsella tukenaan läheinen aikuinen vai ei, on aina huolehdyttävä siitä, että myös lasta itseään kuunnellaan ja hänen mielipiteensä otetaan huomioon iän ja kehitystason mukaisesti.

Palveluiden järjestämisessä kokonaisuutena tulee kiinnittää erityistä huomioita lapsiystävällisyyteen. Tämä koskee sekä lapsiuhrielle tarjottavia palveluita että myös aikuisille suunnattuja palveluita. Kyse on myös ri-

koksen uhrien lasten tukemisesta. Lapsiystävällisyys on huomioitava laaja-alaisesti, niin tiedottamisessa, prosessien suunnittelussa, tilojen järjestelyissä, viranomaisten koulutuksessa kuin tiedonkulun kehittämisesäkin.

Viranomaisviestinnän kehittäminen on osa uhridirektiivin täytäntöönpanoa. Lapsiasiavaltuutettu on antanut lausuntonsa uhridirektiivin täytäntöönpanoa koskevasta työryhmän mietinnöstä toukokuussa 2015.¹ Lausunnossaan lapsiasiavaltuutettu korosti muun muassa ”*lapsen osallisuuden tärkeyttä prosessien eri vaiheissa. Osallisuus on kaikenikäisten lasten oikeus, jonka toteuttamistapa valitaan lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. --- Lapsen mielipiteiden selvittäminen ja niiden huomioiminen on välttämätöntä, jotta lapsiuhrien (suoran tai välillisen uhrin) tunnistaminen ja auttaminen tapahtuisivat lapsen edun edellyttämällä tavalla. Lasta on kuunneltava ja kuultava. Lapsen osallisuus voi toteutua tehokkaasti vain, jos lapsi saa riittävästi tietoa hänelle ymmärrettävällä tavalla välitettynä. Oikeusturvakeinojen kehittäminen huomattavasti entistä lapsiystävällisimmiksi on ratkaisevaa, jotta lapsiuhrien oikeudet kaikkiaan toteutuvat tehokkaasti.*” Lapsen oikeus saada tietoa hänelle ymmärrettävällä tavalla korostuu myös nyt käsiteltävän työryhmämuistion kontekstissa.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa tarvetta pitää hallinnon ja kansalaisjärjestöjen työnjako selkeänä. Työjaon edelleen selkeyttäminen on myös tärkeää. Kumppanuus hallinnon ja kansalaisjärjestöjen kanssa on välttämätöntä kannatettavien tavoitteiden edistämiseksi, mutta sen on perustuttava selkeään vastuunjakoon. Valtion on varmistettava eri toimenpiteiden systemaattinen toimeenpano, seuranta ja arviointi.

Lapsiasiavaltuutettu viittaa myös oikeusministeriölle keväällä 2014 antamaansa lausuntoon lapsille tarkoitetuista rikoksen uhrien palveluista. Lausunnossa käsitellään aihetta lapsiystävällisten palveluiden näkökulmasta.²

Ehdotus 1. Uhrin oikeuksista tiedottamisen tueksi uudet esitteet ja lomakkeet

Työryhmä on valmistellut infoesitteen (liite 2), joka on tarkoitettu kaikille uhreille ja johon on koottu uhrille tiedotettavat asiat. Esite on selkeä, mutta käytetty kieli voi olla lapselle ja nuorelle vaikea ymmärtää. Tarkoitus on, että viranomaiset voivat käyttää esitettä viestinnän tukena ja että täydentävää tietoa annetaan uhrin yksilöllisen tarpeen mukaan. Selkokieline esite on myös suunnitteilla.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että esitteen jatkokehittämisessä harkittaisiin lapsille ja nuorille laadittua omaa versiota. Selkokieline versio voi olla riittävä, mutta on erikseen arvioitava, onko lapsille tiedottamisessa erityisiä piirteitä tai esimerkiksi erityisiä palveluita, joita heille suunnatussa esitteessä tulisi korostaa. Rikosuhripäivystyksen verkkosivuilta löytyvä esite ”Rikosprosessitietoa nuorille rikoksen uhreille” on erinomainen esimerkki, jota voisi hyödyntää joko suoraan tai mallina työryhmän esitteen jatkokehityksessä. Rikosuhripäivystyksen tärkeä rooli uhrille kohdennettavassa viestinnässä onkin todettu työryhmän selvityksessä kohdassa 6.2 *Uhreille ja kansalaisille tarjottava pääsy tietoon sähköisesti* (ehdotus 2).

Ehdotus 3. Tukipalveluihin ohjaamista tehostettava

Työryhmän ehdotus on erittäin tärkeä. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa tässä kohdin, että lapsille palvelut ovat ihmisiä. Lasten ja nuorten kanssa toimittaessa korostuu henkilökohtaisen kontaktin ja tiedonvälityksen merkitys. Läheskään aina ei ole riittävä, että lapselle/nuorelle annetaan esite, josta löytyy yhteystiedot tarjolla oleviin tukipalveluihin. Lapselle/nuorelle tulee kertoa palveluista ja antaa mahdollisuus esittää halutessaan kysymyksiä. Viranomaisen on myös tärkeää varmistaa, että lapsi/nuori on ymmärtänyt asian ja tarvittaessa auttaa häntä ottamaan yhteyttä tukipalveluun, jos ei ole täyttä varmuutta siitä, että lapsen/nuoren tukena ja apuna on vanhempi tai muu luotettava aikuinen.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa LASTA-hankkeesta, joka valtakunnallisesti ohjattu, alueellisesti johdettu ja toteutettu poikkihallinnollinen kehittämisprosessi, joka toimii Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) koordinoimana ja sosiaali- ja terveysministeriön, oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön tukemana.³ Hankkeessa kehitetään toimintamallia tutkia, suojella ja auttaa niitä lapsia, joiden epäillä joutuneen seksuaali- tai pahoinpitelyrikoksen uhriksi. Yhteistyö hankkeen kanssa on tärkeää myös uhrin tiedonsaannin edistämisen näkökulmasta.

Ehdotus 4. Uhrien tarpeet paremmin huomioon tuomioistuinten kutsuissa ja järjestelyissä

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että tuomioistuinten kutsuista ja niiden liitteistä (kuten selvityksen liitteenä 3 oleva ohjeistus) laaditaan lapsiystävälliset versiot. Lapsiasiavaltuutettu selvitti hallinto-oikeuksien lapsiystävällisiä toimintatapoja keväällä 2015. Selvityksen perusteella todettiin muun muassa, että lapsille lähetettävät kuulemis- ja selvityspyynnöt eivät täyttäneet lapsille kohdistettavan viestinnän tarpeita. Kirjeissä käytettiin vaikeita ja lapsille vieraita termejä ja ilmaisuja. Aiheesta järjestettiin koulutusta hallinto-oikeuksille lapsiasiavaltuutetun toimiston ja oikeusministeriön koulutusyksikön yhteistyönä. Lapsiasiavaltuutetun tiedon mukaan kirjeitä on tämän perusteella kehitetty lapsiystävällisempään suuntaan. Vastaavaa kehittämistyön ja koulutuksen tarvetta on syytä harkita myös yleisissä tuomioistuimissa.

Perustelut lapsiasiavaltuutetun kommenteille

Lapsiystävällisen viestinnän vaatimuksen perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

YK:n lapsen oikeuksien komitean määrittelemät perustavanlaatuiset yleisperiaatteet on huomioitava aina lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanossa. Yleisperiaatteet ovat:

- **lapsen edun ensisijaisuus** kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoveranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3(1) artikla)
- lapsen oikeus syrjimättömyyteen ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua (2 artikla)
- **lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi** ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla, erityisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä (12 artikla),
- lapsen oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 artikla)

Lapsella on oikeus tietoon (13 artikla). Lapsella, joka joutuu henkisen tai ruumiillisen väkivallan tai muun kaltainkohtelun uhriksi, on myös oikeus suojelutoimiin, jotka sisältävät muun muassa tehokkaita menetelmiä lasten pahoinpitelytapauksen ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi (19(2) artikla).

Suomi on sitoutunut Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 2010 hyväksymiin lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskeviin suuntaviivoihin.⁴ Suuntaviivojen perustan muodostavat sen johdanto-osassa mainittuihin välineisiin kirjatut periaatteet sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Tällaisia välineitä ovat erityisesti YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus. Tiedottaminen ja neuvonta ovat keskeinen osa lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä. Suuntaviivoissa todetaan muun muassa, että olisi ”*laadittava lapsiystävällistä tiedotusmateriaalia, joka sisältää asiaan liittyvää oikeudellis-*

ta tietoa, ja levitettävä sitä. Olisi myös perustettava erityisiä tiedotuspalveluja, kuten lapsille tiedottamiseen erikoistuneita verkkosivustoja ja tukipuhelimia.”⁵

Jyväskylässä 31.8.2016

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

¹ http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/05/LAPS_lausunto_uhridirektiivin_taytantonpano_29052015.pdf

² Lapsiasiavaltuutetun lausunto: kirjallinen kuuleminen lapsille tarkoitetuista rikoksen uhrien palveluista. Oikeusministeriölle 17.3.2014, verkossa http://lapsiasia.ssthosting.fi/?page_id=790

³ Ks. esim. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ajankohtaista/lastensuojelu-thl-tutkimus-ja-kehittaminen/lastensuojelun-kehittaminen/lasta-hanke>

⁴ EN:n lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat, verkossa

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b2cf3>

⁵ EN:n lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat, kohdassa IV.A.1.